

3 kwietnia 1940 roku polscy jeńcy wojenni z obozów zlokalizowanych na terenach Kozielska, Starobielska i Ostaszkowa zostali przewiezieni do Lasu Katyńskiego. Bezsilni wobec wyroku, który na nich wydano, stali się ofiarami masowej egzekucji, będącej według historyków umotywowanej chęcią pozbawienia narodu polskiego elity intelektualnej, a co za tym idzie ewentualnych przywódców odrodzenia polskiej tożsamości narodowej. Zbrodnia, która przez lata wywoływała żywą dyskusję na arenie międzynarodowej, wciąż pozostawia wiele niedomówień i znaków zapytania.

Trzy lata po dokonaniu masowego mordu pod Katyniem Niemcy ujawnili informację o odnalezieniu mogił polskich oficerów, co poskutkowało zerwaniem wszelkich stosunków politycznych ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, w skutek czego jedność koalicji antyhitlerowskiej, do której oba państwa należały, mogła być zagrożona. Ponadto ZSRR, będące jednym z głównych oponentów III Rzeszy, w cieniu oskarżeń zostało postawione w niezbyt komfortowej sytuacji. Próbuąc wyjść obronną ręką z niefortunnego położenia, ZSRR powołało Komisję Burdenki, która oficjalnie miała ustalić wszystkie okoliczności zbrodni, a w istocie jej zadanie ograniczało się jedynie do udowodnienia winy Niemców, co znajdowało poparcie innych państw członkowskich koalicji. Podstawy do pracy Komisji Specjalnej do spraw Ustalenia i Zbadania Okoliczności Rozstrzelania przez Niemieckich Najeźdźców Faszystowskich w Lesie Katyńskim Jeńców Wojennych Oficerów Polskich, na czele z Nikołajem Burdenko, zostały starannie przygotowane przez NKWD. Przez kolejne pół wieku „prawda” o wydarzeniach z Katynia opierała się na dowodach rzeczowych spreparowanych przez NKWD, na czele z Leonidem Rajchmanem i Wsiewołodem Mierkułowem. Do grobów podrzucano fragmenty gazet czy też listy, które nie zdążyły dotrzeć do jeńców, aby zatuzować prawdziwą datę zbrodni. W dodatku wymuszono odpowiednie zeznania na ludziach współpracujących z zespołem ekshumacyjnym, który został zaproszony przez Niemców. Notes burmistrza Smoleńska, w którym znajdowały się notatki na temat niemieckiej zbrodni również był fałszywy. Rosjanie dołożyli wszelkich starań, aby działania Komisji Burdenki oraz wyniki owych działań były niepodważalne. W styczniu 1944 roku wydana została oficjalna informacja o wstępnych rezultatach pracy komisji, z której wynikało, że Niemcy są w pełni odpowiedzialni za całe zdarzenie. Wersja wydarzeń, która została wówczas przyjęta, głosiła, iż w 1941 roku jeńcy znajdowali się w obozach, w pobliżu Smoleńska i byli zatrudnieni jako robotnicy przy budowie drogi. Na początku września zostali rozstrzelani przez jednostkę egzekucyjną „Sztab 537”, stacjonującą w Kozich Górach. Wersja ta, przygotowana przez NKWD, była na tyle wiarygodna, że

zdołała zaspokoić potrzeby opinii publicznej w większej części Europy, zwłaszcza, że zostało nadmienione, iż sposób, w jaki zamordowano Polaków łudząco przypominał metody wykorzystywane przez Niemców, podczas rozstrzelań w Orle. Wszystko to pokazuje jak bardzo przemyślana była linia obrony ZSRR oraz zmusza do spojrzenia na zbrodnię z Katynia, jak na zaplanowany, strategiczny ruch Józefa Stalina w stosunkach międzynarodowych. Wiadomo, że nie zachowały się żadne dokumenty wyjaśniające kwestię motywów działań dyktatora, co pozwala, do pewnego stopnia, na wysuwanie hipotez dotyczących tego, co rzeczywiście kierowało Stalinem, który był człowiekiem nieprzewidywalnym, co niejednokrotnie udowodnił. Mniej popularnym, aczkolwiek wciąż żywym twierdzeniem jest tłumaczenie zachowania przywódcy ZSRR, jako naturalnej ludzkiej zemsty za porażkę w 1920 roku podczas wojny polsko-bolszewickiej. Osobiste motywy działania, mimo że niezwykle odpowiadające temperamentowi Stalina, są silnie kwestionowane przez środowiska historyczne, które są bardziej przychylnie wersji dotyczącej wynarodowienia Polaków. Niezaprzeczalne są jednak fakty, wskazujące, że już podczas dokonywania egzekucji, myślano o ewentualnym wyparciu się wszelkiej odpowiedzialności z nią związanej.

Od 1956 roku, za sprawą Władysława Gomułki, I sekretarza KC PZPR, partyjna propaganda w Polsce milczała w sprawie zbrodni, nie popierając tym samym ani wersji Związku Radzieckiego, ani III Rzeszy. Uważano, że Polska, której przedstawiciele nie brali udziału w badaniach sprawy katyńskiej, nie ma podstaw do oskarżania czy obrony któregośkolwiek z podejrzanych. Jednocześnie, w jego wypowiedziach można zauważyć, że skłaniał się w stronę wersji, że to jednak ZSRR jest odpowiedzialne za mord w Katyniu, co poprzeć można na przykład fragmentem jego wypowiedzi z 29 października 1956 roku, w której stwierdził, że nie jest w interesie Polski wchodzić w konflikt z ZSRR.

Zbrodnia katyńska znalazła pokrzyk również w czasie procesu norymberskiego w 1946 roku, za sprawą Romana Rudienki, prokuratora ZSRR, który wniósł akt oskarżenia przeciwko III Rzeszy, przyczynił się do zmniejszenia wiarygodności ustaleń Komisji Burdenki, a tym samym przechylenia ciężaru winy na stronę Rosyjską. Zeznania strony oskarżanej spowodowały wyjście na światło dzienne wielu nieścisłości w raportach Komisji Burdenki, ponadto Rudienko sam w akcie oskarżenia zaklasyfikował mord katyński, jako ludobójstwo i o to w latach późniejszych została oficjalnie oskarżona Rosja. Z powodu braku dowodów kwestia odpowiedzialności za zbrodnię katyńską została pominięta w dalszym toku procesu norymberskiego. Prawda zwyciężyła dopiero w 1990 roku, kiedy to

rząd rosyjski przyjął na swoje barki ciężar odpowiedzialności za mord katyński i przyznał, że to NKWD stoi za zbrodnią i całym procesem jej zatajania, a po ponad pół wieku, w 1992 roku, za sprawą prezydenta Borysa Jelcyna, odtajnione zostały pierwsze dokumenty dotyczące tej sprawy. Mimo przyznania się do winy Rosja od 1990 roku prowadziła liczne akcje propagandowe, które miały na celu złagodzić obraz zbrodni w oczach opinii publicznej.

Do dziś, mimo ustalenia rzeczywistego sprawcy zbrodni, wiele spraw związanych z okolicznościami podjęcia dnia 5 marca 1940 roku decyzji o egzekucji pozostaje niewyjaśnione. Kwestia ewentualnej współpracy NKWD i Gestapo, jak również możliwej koordynacji zbrodni katyńskiej z tzw. akcją AB, nigdy nie zostały potwierdzone ani zaprzeczone. Brak dostępu do archiwów rosyjskich i białoruskich uniemożliwia ostateczne domknięcie sprawy i pozostawia wiele wątpliwości. Wiedza o tym, jakie dokumenty związane ze sprawą zostały zniszczone, a które się zachowały jest nikła. Niejasna jest też kwestia, domniemanego przez pewne środowiska, związku między zbrodnią katyńską a katastrofą lotniczą w Gibraltarze, w której zginął ówczesny Naczelny Wódz Polskich Sił Zbrojnych, generał Władysław Sikorski, który przy okazji był mocno naciskany przez premiera Wielkiej Brytanii Winstona Churchilla, aby wyciszyć całą sprawę. Taką możliwość popiera głównie zbiór dokumentów, znajdujących się obecnie w Narodowych Archiwach USA, potwierdzających, że Churchill przekazywał Stalinowi listownie wszystkie szczegóły rozmów z Sikorskim. Łączy się to z wyznawaną przez wielu teorią o zamachu na niewygodnego generała. Nie wiadomo także jakie tajemnice polityczne zawarte są w utajnionych tomach akt rosyjskiego śledztwa i ściśle tajnym postanowieniu o umorzeniu postępowania z 2004 roku. Na dzień dzisiejszy, nic nie wskazuje na to, abyśmy mieli poznać prawdę na temat jednej z najokrutniejszych zbrodni komunistycznych. Obecny stan rzeczy najpełniej wyraża fragment wiersza Feliksa Konarskiego pt.: „Katyń” :

„Tej nocy zgładzono Prawdę

W katyńskim lesie (...)

Bo tylko księżyc niemowa,

Płynąc nad smutną mogiłą,

Mógłby zaświadczyć poświatą

Jak to naprawdę było...”

Bibliografia:

- Film dokumentalny Sprawa winna być pominięta (ang. The Issue Should be Avoided) wyemitowany przez brytyjską telewizję BBC2 w 1971 roku
- Materiały o zbrodni katyńskiej na stronach Polskiego Radia
- www.histmag.org
- St. Jaczyński: Zagłada oficerów Wojska Polskiego na Wschodzie. Wrzesień 1939 – maj 1940, Warszawa 2000. ISBN 83-11-09194-3.
- I. S. Jazborowska: Katyń: zbrodnia chroniona tajemnicą państwową, Warszawa 1998. ISBN 83-05-13034-7.
- F. Kadell: Katyń w oczach zachodu, Warszawa 2012. ISBN 978-83-01-16935-0.
- T. A. Kisielewski: Katyń. Zbrodnia i kłamstwo, Poznań 2008. ISBN 978-83-7510-219-2.
- Antologia Poezji Katyńskiej - www.hej-kto-polak.pl